

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
תולדות
מרחשון ה'תשע"ח ב'שכ"ט
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור הפיסקא המתחילה באות יו"ד בפיוט 'ברוך אדיר במרומים' וכו'.

שם הוי"ה ברוך הוא חקוק וטבוע בגוף האדם, בדיבורו ובמאזניים. שורש איסור הדיבור בבית הכסא.

עניין תפילת ויג"ש המיועדת לשנה זו בה חל ג' שבט ביום ששי, והסבר מדוע אין בכך משום איסור מעונן. מעשה על מגפה בנשים שנפתרה הודות לתפילת תמים אחד.

שם הוי"ה בשרשי האתרוג.

ביאור ההלכה לגבי קריית שמע, שצריך לקרוא באימה ביראה ברתת ובזיע. המוסרים נפש על קידוש ה' באמת ובלבב שלם, אינם מרגישים כל צער וכאב.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 424

השיעור מוקדש

להצלחת ידידנו רבי עמוס בן סעדיה בוטה הי"ו
ולהצלחת ידידנו הרב אתי בן יוסף דהרי הי"ו
השם ברוך הוא ימלא כל משאלות לבם לטובה
בכל העניינים ובכל התחומים, אכי"ר.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי עמוס בן סעדיה בנטה הי"ו. כולם רואים ברוך ה' את הפרוכת היפה שהוא קנה לשולחן, בבחינת הוד וְהָדָר לְבָשֶׁת. הוא זכה לתרום גם את השולחן הזה וגם את הפרוכת שעליו. רבי עמוס יצ"ו ניחון בטוב טעם ודעת, ונתברך בחוש דק להדר ולכבד את בית ה'. זהו הדבר השלישי שהוא מביא לנו כאן בבית המדרש. תחילה תרם את ספר התורה. אח"כ הוא תרם את התיבה המהודרת, ועתה מוסיף והולך ותרם מהונו את השלחן והפרוכת. בעז"ה בסוף השיעור נאמר לו 'מי שברך'.

השיעור מוקדש בנוסף, להצלחת ידידנו הרב אתי בן יוסף דהרי הי"ו, שהתנדב להתקנת ארון ספרי קודש בבית המדרש כאן בחוץ. יישר כחו, וירבו כמותו בישראל. מלבד זאת, בזכות עמלו והתמסרותו, זוכים אנחנו כולנו להקלטת השיעור ב"קול הלשון". כן ירבה וכן יפרוץ. הוא כמו מסמר קבוע. ברוך ה' שדואגים פה בבית המדרש גם לרוחניות וגם לגשמיות. השם ברוך הוא ימלא כל משאלות לבם לטובה בכל העניינים ובכל התחומים, אכי"ר.

ביאור הפיסקא המתחילה באות יו"ד בפיוט 'ברוך אדיר במרומים' וכו'.

אתחיל באל יחיד שהוא שוכן מרום.

אנו בפיוט 'ברוך אדיר במרומים' וכו' בבית המתחיל באות יו"ד. ברוך יודע מה להיות. מְקַדֵּם עתידות, והם לפניו גלויות. בוחן לבות וכליות. ברוך הוא.

הקדוש ברוך הוא יודע מראש את כל מה שעתיד להיות. הוא צופה הדורות מראש, מיצירת העולם ועד סוף העולם. לעולם ולעולמי עולמים. את כל הפרטים שאמורים להיות, הקב"ה יודען מעיקרא. הכל גלוי ופרוש לפניו.

כל מה שמדברים בראש השנה, ששלושה ספרים נפתחים וכו', כבר דיברנו שזה משל. זה לא נאמר אלא להראותנו שהספרים כאילו כולם פתוחים לפניו מראש. וגם זה לא דבר שישכח, כי הספר לא נמחק. הכל הקב"ה זוכר, כאילו כתוב בספר. מסבירים לנו זאת כך, בכדי שנמחיש זאת לעצמנו, אך זו האמונה.

מפורסמת שאלת הידיעה והבחירה על זה. ומראשי השואלים זאת, הוא הרמב"ם בהל' תשובה [סוף פרק חמישין], ועוד ראשונים ואחרונים. הם מקשים, אם הקב"ה יודע הכל מראש, הרי מוכרח האדם כביכול שיהיה צדיק, והרשע גם כן מוכרח להיות רשע. כיון שהקב"ה יודע שאדם פלוני יהיה רשע כביכול, לכאורה אפילו אם הוא ירצה לחזור בתשובה, ניטלה ממנו אפשרות זו?

מה נפשך. אם הוא ישנה את דרכו, הרי לכאורה אין זאת כמחשבת עליון? ואם אין הוא יכול לשנות את דרכו, הרי נשללת ממנו הבחירה, וזה גם לא יתכן?

זו שאלה עמוקה, ויש עליה תשובות רבות. אין לי כוונה כעת לדון בסוגיא הזו, כיון שאנו מייעדים בדרך כלל את השיעורים שלנו לענייני הלכה וכדומה. רק הזכרתי זאת על הדרך, כדי שעכ"פ נפתח בענייני אמונה. אבל עכ"פ לא נאריך ולא נקבע כעת בידיעות ובדעות. כל הרוצה לפתח את הנושא, יכול להבין זאת בעצמו על ידי עיון בספרים.

מכל התשובות שניתנו לשאלה הזו בספרים הקדושים, לי מה יקרו דברי מה"ר ישעיה הורביץ ז"ל, בעל שני לוחות הברית. בתחילת ספרו כרך א' [דף כ'–כ"א] יש מאמר בשם בית הבחירה, ושם הוא מאריך על הנושא, והוא העלה תשובה ממש מדהימה לנושא. הוא מבסס זאת בהרבה ראיות.

השל"ה לומד שאין שום סתירה בין הדברים. הקב"ה יודע את הכל לעתיד לבוא, אך אין זה סותר כלל את יסוד הבחירה. אפילו נגזר על אדם להיות חכם או צדיק, הוא יכול בבחירתו להיות רשע. והרשע גם כן להיפך. ואפילו מה שכתוב [בבא מציעא פו.] על שמואל ירחינאה, שנגזר עליו, 'חכים יתקרי ורבי לא יתקרי', מכל מקום הוא אינו חייב להיות חכם. אם הוא יחליט שלא ללמוד, שלא ילמד. הכל תלוי ברצונו.

אז נשאל את עצמנו, וכי הם מאיפה ראו זאת? מאבותיהם, ואבותיהם מאבותיהם וכו' עד שניתנה תורה, כי זה מסורת מדור לדור. אין בכך שאלה.

בכל זאת חז"ל הקדושים הטריחו עצמם למצוא מקורות לכך שפרי עץ הדר הוא האתרוג, מכך שמשמעות 'הָדָר' נדרש שהאתרוג הוא פרי הָדָר באילנו משנה לשנה, ועוד כמו דיר, שיש גדולים ויש קטנים.

הרמב"ם מסביר בהקדמתו לפירוש המשנה, כי זאת נאמר לנו בכדי להראות את חכמת הכתוב, כיצד רמוזה המצוה בלשון התורה. אבל עיקר העיקרים בזה הוא מפי המסורת. מדור לדור אנו יודעים מהו 'פרי עץ הדר'.

אך זאת בבחינת א' ב'...

היתה לי בעניין שאלה, ועכ"פ היא בגדר "הערה". הרי בדורות שקדמונו – איני יודע במדויק ולא בדקתי מתי התחילה התופעה – הגיעו פירות רבות לארצנו הקדושה, שלא היו בדורות שעברו. בכללם פירות המכונים בשם "פירות הדר".

הפירות האלו ידועים, כגון תפוזים, אשכוליות, לימונים. בדורות הראשונים לא היו פירות הללו קיימים, לא בזמן התנ"ך ולא בזמן חז"ל. בכל הספרים הללו אפילו לא הזכירו פירות אלו כלל.

דומני שהראשון שהזכיר בספרו את הפירות האלו הוא רבינו הרמב"ם, הוא הביא את פרי הלימון בספר הרפואות שלו. כנראה רק בזמנו התחילו להכיר את הפרי הזה, ואחרי כן יתר הפירות האלו, וזאת מאחר שבתקופות הקדומות ארצות רבות בעולם לא היו מיושבות, ולא היה קשר ביניהם לשאר היישובים. כל הפירות שהביאו לכאן, הן מארצות המזרח הרחוק, והן מארצות אמריקה, וכדומה. אפילו 'קקאו' הוא מוצר שלא היה

אבל כל הידיעות שיש לנו, היינו שהקב"ה קבע מראש כמה מסלולים לאדם. הכל תלוי ברצון העליון, אבל יש כמה דרכים שיבור לו האדם. לפי המקור הנפתח כעת, זה מה שצריך להיות. אבל, אפשר לשנות זאת.

אמור להיות כך וכך וכך, לפי התכנית הזו. אם יחליט האדם שהוא בוחר בדרך אחרת, אין הכי נמי. הרשות בידו. אבל אז הוא יצטרך מסלול אחר, וממילא הכל ישתנה לפי דרכו. הקב"ה קבע מראש את כל הדרכים ואת כל האפשרויות, ואת כל מה שצריך להיות.

חושבני ששיטת השל"ה מפארת ומגדלת את יכולת הקב"ה. כי הוא אומר שהכל מסודר מראש, ויש כמה וכמה מקורות, וכמה וכמה דרכים.

תירוץ זה הוא ממש הפלא ופלא, ולפי עניות דעתי זהו התירוץ הניאות ביותר לקושיא זה.

איני יודע מדוע תירוצו זה לא נפוץ בספרים הקדושים, והוא בלתי ידוע. אבל עכ"פ בעל נחלת יוסף מביא זאת בפרק י"ג, בתוך ענייני ההשגחה. בפרק קיצור בחינת ההשגחה דף ס"ט. הוא מביא תמצית של תירוץ השל"ה, אבל המעיין בשל"ה עצמו יראה דברים נפלאים ממש, מתוך הרחבה מרובה.

בזמן האחרון הוקשה לי קצת בעיקר העניין הזה, אך לאחר העיון מצאתי תשובה בס"ד. ישנם שאלות רבות על העניינים האלה, אך כשמעיינים מוצאים תשובות. וזה דוגמא לדבר. נאמר בפסוק [ויקרא כג, מ], וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים. קיבלו רבותינו כי 'פרי עץ הדר' היינו אתרוג.

אם נשאל כל פעוט, "מדוע אתה נוטל אתרוג בחג הסוכות? וכי זה כתוב בתורה?". הוא יענה לנו בתמימות, כי הוא אמנם אינו יודע, אבל אביו וסבו וכל מתפללי בית הכנסת נוטלים אתרוג.

לראשונים, ורק מלפני כשלוש מאות שנה הביאודו, ומאז בספרי הפוסקים דנו כיצד לברך עליו, האם בורא פרי העץ או שהכל נהיה בדברו.

הרבה פירות שיש לנו כיום, לא היו מצויים בעבר, כיון שהקשרים העולמיים היו רופפים מחמת קשיי התחבורה. אך לפתע פתאום העולם התפתח ונהיה "קטן", וכך בכל העולם, מי שיש פה יש גם שם. העבירו את כל הפירות ושתלו בכל מקום. עתה ברוך ה', מצויים כל הפירות בעולם בכל מקום.

היו שאמרו שהאתרוג התימני לא נחשב פרי עץ 'הדר', אז כשהביאו מתימן לארץ ישראל, כי הוא שונה משאר פירות ה'הדר' כיון שאין בו מיץ...

אבל זה כלל לא קושיא, כיון שאתם השואלים החלטתם או הסכמתם לקרוא לפירות הדר כך, כי יש בהם מיץ. ועליהם קשה, מדוע החלטתם לקרוא להם כך, זה לא מחייב אותנו. ואנו אין לנו אלא דברי הגמרא שאמרה שהדר הוא במשמעות אחרת.

נסביר את העניין יותר. אותם שכינו את משפחת פירות המיץ יחד עם האתרוג בשם כולל של פירות הדר, אין זה אלא מפני שהם הכירו את הפירות הללו, וסיווגו אותם לפי משפחות עפ"י טבעיהם הדומים, והחליטו לכנות כנ"ל. ומי שלא מבין זאת מגיע ושואל, והרי כל פירות הדר מכונים כך מפני המיץ המצוי בהם, וממילא האתרוג התימני לא חשיב פרי הדר, כי אין בו מיץ...

אבל אין בזה כלום, כיון שאצלם השתרש בטעות מה שחשב מייסד משפחת ההדרים, שכל מה שיש בו מיץ מן הראוי שייכנס לשם זה, כי הוא הבין בטעות שגם באתרוג יש מיץ. אבל אנו יודעים שהאתרוג עם המיץ הוא אתרוג המורכב עם לימון, וכשנפל היסוד נפל גם הבניין. קושיא מעיקרא ליתה.

אולם עכשיו אני שואל מבחינה אחרת. פרי עץ הדר, לפי הפשט הפשוט מכוון ליופי חיצוני. הרי נאמר בפסוק [בראשית ג, ו], וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֹאֲוָה הוּא לְעֵינַיִם, ותרגם אונקלוס, 'ומרגג אילנא למחזי'. לכך אתרוג מלשון 'מרגג', דהיינו נחמד. וכמאן דאמר [בראשית רבה פרשה ט"ז ד"ה ועץ], עץ שאכל ממנו אדם הראשון, אתרוג היה.

אסבין יש לשאול, בשלמא בעבר ששאר פירות הדר לא היו במציאות החיים שלהם, כי כפי שאמרנו הם לא הכירו אותם, ממילא מובן שפרי האתרוג הוא הרמוז בפסוק 'פרי עץ הדר', כי הוא היפה מבין כל העצים. אבל במציאות זמננו זה לא מובן לכאורה, כי אולי כיום זה השתנה? קיימים פירות עצים רבים יפים ונאים. לדוגמא פרי עץ האשכולית, וכן פרי עץ תפוזים. הם ממש נאים.

גם תפוחי עץ למשל הם נחמדים בהחלט, והם גם כן כמדומני לא מוזכרים בספרי הקדמונים. ואף שכתוב בשיר השירים [ב, ג], פְּתֻחוּ פִּעְצֵי הַיַּעַר, המדובר הוא ג"כ על האתרוג, וכך נראה מהתרגום, לפי הגירסאות שם. גם ידועים דברי רבינו תם על כך [שבת פ"ח. ד"ה פריז], שפירש כן. השאלה נשאלת מאליה, פירות אלו ודומיהם, מהודרים ונפלאים בהחלט, לכאורה אפילו יותר מאתרוג, אולי אליהם כיוונה התורה?

בודאי נשיב ונאמר, שבהכרח התורה מתכוונת לאתרוג, כיון שבמציאות, בכל מקומות היהודים בזמן מתן תורה, וכן הלאה, זה היה פרי עץ הדר, והרי אליהם דיברו.

אך לכאורה זה לא יתכן. כיון שהקדוש ברוך הוא צופה כל הדורות מראש, והוא יודע שפירות אלו יגיעו לבני ישראל, כיצד הוא כתב בתורה הקדושה מתחילה 'פרי עץ הדר', הרי לאחר כמה דורות פרי האתרוג ירד בהדרגה. כיצד אפשר להבין שהאתרוג הוא הכי יפה, והרי יש עוד הדרים?

שערי יצחק – השיעור השבועי

שם הוי"ה ברוך הוא חקוק וטבוע בגוף האדם, בדיבור ובמאזניים. שורש איסור הדיבור בבית הכסא.

בשיעור הקודם הזכרנו שבבריאת האדם הנברא בצלם אלד"ם חקוק שם הוי"ה ברוך הוא, והסברנו בס"ד בכמה אופנים כיצד נרשם שם קדוש זה באדם.

והעירו על כך בשיעור הקודם, שלולא שמפרשים זאת רבותינו, לא היינו אומרים זאת לבד? לא מבחינים בזה?

וענינו בס"ד על כך במקום, ועתה נחזק זאת יותר, ונקדים לכך מעשה.

המעשה מובא בכמה ספרים. נקריא בפניהם את הסיפור כפי שהעתיקו הרב מעם לועז [פרשת קדושים יט לד, דף רל"ג], מעשה היה במקום אחד שהיו סובלים ממיעוט גשמים, והיו האנשים מתים מצמא. בא חכם העיר וגזר תענית, וצמו בשני וחמישי ושני וערכו תפילה, ולא נענו. ואמרו לחכם הזה בחלומי, דע שהגשמים לא ירדו אלא אם כן יבוא חנווני פלוני ויעבור לפני התיבה – צריך שליח ציבור מסויים, הלא הוא החנווני.

כשנתעורר החכם נתפעם לבו ואמר, כיצד יתכן שאם החנווני הזה יעבור לפני התיבה ייענה, והרי הוא עם הארץ, ובודאי זה חלום שוא.

ידוע מה שאמרו חז"ל, החלומות השוא ידברו. אבל הגמרא בברכות מספרת על שמואל שכאשר חלם חלום רע, אמר החלומות השוא ידברו. אבל כשהיה חלום טוב, היה אומר זאת בתמיהה, כלומר וכי החלומות ידברו שוא?

החכם המדובר אמר לעצמו כי בודאי אין בחלומי ממש. "סתם קשקוש"...

ממשיך המעם לועז לספר, וחזר וישן, ושוב הודיעו לו בחלום שלא ייענה אלא אם כן החנווני הנ"ל יעבור לפני התיבה. כשנתעורר החכם אמר, בודאי אין זה חלום סתם, שהרי הראוני שתי פעמים אותו הדבר.

אין כאן שאלה הלכתית, כי ברור ומוסכם שהמסורת היא לקחת אתרוג, אך שאלתי היא אחרת, מדוע קורא הדורות מראש כינה את האתרוג בתורה בשם פרי עץ הדר, בזמן שידוע לו שאחר כמה דורות, לפי מציאות זמננו, פירות רבים אחרים מהודרים כמותו, וחלקם לכאורה אף יותר ממנו?

זו לכאורה הערה טובה. למרות זאת אני חושב שכשמתעמקים בקושיא זה, לא ברור שיש לה מקום, כי לכאורה אנו לא מוכרחים לפרש שההדר עליו התכוונה תורה היינו שמבחינה חיצונית הוא הפרי הנבחר יפה יותר מאחרים, אלא הכוונה לעניין אחר, והוא שידוע שלאחר ים תכונה מיוחדת שאינה קיימת אף בשאר פירות ההדר.

תוכן הדר זה הוא שאצל אתרוגים, כל אתרוג יכול להיות מהודר יותר מאתרוג אחר. בתפוז ותפוח לא שייך שיהיה אחד נאה יותר מהשני. כולם שווים לעיניים, ואין הבדל ביניהם. כולם נראים אותם דבר. אך אצל האתרוגים, בכל אתרוג יש משהו מיוחד, עד שאפשר לומר שכל אתרוג מהודר יותר מהשני. תכונה זו מיוחדת גם היום דוקא באתרוגים.

אולי מפני זה כינתה התורה את פרי האתרוג 'פרי עץ הדר' גם עד זמננו, כיון שלכל אחד יש חשיבות וייחודיות, והם ניכרים לכל מתבונן. למשל, אותם הממונים לבדוק אתרוגים, הם יודעים לומר על אתרוג פלוני שהוא כבר נבדק. וזה פלא לכאורה, כיצד הם מבחינים בכך, וזוכרים אותו לפי דמותו? אלא כי הם יודעים ומכירים בשינויו וייחודו, וזהו הדרו של האתרוג. ולא קשיא מידי.

כל זה קשור למה שאמר בעל הפיוט, 'ברוך יודע מה להיות', היינו שהוא יודע לא רק את העבר וההווה, אלא גם כל מה שיהיה בעתיד, עד סוף העולם.

עמד החכם וכינס את כל אנשי עדתו לקראם לערוך תפילה למחרת. שאלוהו האנשים את מי יעמיד להתפלל לפני התיבה? אמר החכם, עד למחר אתיישב בדבר, שכן הוא התבייש לומר להם את מי יעמיד על יד התיבה, כי החנווני לא ידע אפילו אות אחת שבתפילה.

וכשהתכנסו כל הקהל למחרת, באו אליו האנשים ושאלו לו מי יעבור לפני התיבה? אמר להם, אותו חנווני היושב בקצה – מקום שאינו מכובד – הוא יהיה הש"ץ.

תמהו כל הקהל ואמרו, והרי יש בקהלינו כל כך הרבה אנשים גדולים, אנשי תורה ויראה, צדיקים – ומה ראה החכם בחנווני זה, והרי בודאי אינו יודע כלל תפילה מה?

אחר כך קרא החכם לחנווני הזה ואמר לו לעבור לפני התיבה. אמר לו החנווני, אדוני החכם, כלום רוצה מר לצחוק עלי, והרי אני עם הארץ גמור, שאין בקהל כמוני, ואיני יודע אות אחת בתורה, ואפילו קרית שמע כראוי איני יכול לומר כראוי.

אמר לו החכם, אתה תאמר כפי מה שאתה יכול ואי אפשר אחרת. אין ברירה.

אז חלץ החנווני את הטלית ותפילין שלו, ובעוד החכם מדבר, קם ועזב את בית הכנסת. אמרו בני הקהל לחכם, עכשיו שהחנווני הלך, מה נעשה?

הם חשבו שהוא מתבייש, לכן הוא ברח...

כעת החכם כבר הסתבך. הוא לא ידע מה לעשות. אמר להם החכם, נמתין רגע ונראה מה לעשות. הוא התחיל לחשוב כיצד להתנהג במצב הזה, אולי שיתחילו לקרוא מזמורי תהילים עד שהוא יגיע למסקנא. הרי הוא חלם על אותו חנווני, ובמציאות זה לא מצליח.

אבל, להפתעתם, התמיהה נפתרה מהר – – –

כעבור שעה קלה חזר אותו חנווני לבית הכנסת, ובידו המאזניים של חנותו. זה המאזניים המפורסמות מפעם, כמו מזל תשרי – מוט ושני עיגולים. שוקלים אחד מול השני. [מכונות כיום בשם 'מאזניים מכניות'. העורך]. אותו חנווני ניגש לפני התיבה ושם את המאזניים שלו על התיבה.

פתח ואמר, רבנו של עולם, שני כפי מאזניים, הם כנגד שתי אותיות ה"א שבשם הוי"ה – כפות המאזניים הן עגולות, והם רומזים לאות ה"א. והיינו כפי שהסברתי בשיעור שעבר שיש אומרים שהעיניים רומזים לאות ה"א בשם הוי"ה, או כמו שיש אומרים שהפה רומז לאות ה"א, שהוא כפי הכתב האשכנזי, או בכתב רש"י, שהרגל הימנית והשמאלית נוטות כלפי פנים, ונוצר כמין עיגול. ולא עיגול ממש, רק זה כעין צורת י"ב המזלות, שמותחים קווים דמיוניים בין אחד לשני. והמוט שבאמצע הוא כנגד הוא"ו שבשם הוי"ה. והבית יד שלמעלה, שבו מחזיקים המאזניים, הוא כנגד הו"ד שבשם הוי"ה.

ועכשיו העד נא קבל עם. אם עשיתי עוול בכפות מאזניים לתת פחות, ופגמתי בכך בשם ההוי"ה חס ושלום – אם שיקרתי אפילו פעם אחת, לרמות את הלקוחות פחות מהמדה. תרד מיד גלגל אש מן השמים ותשרוף אותי במקום. ואם לא עשיתי עוול, אני מתפלל לפניך, אנא הורד מיד גשמי רצון לקהל קוראריך, בזכות המצוה הזאת.

משסיים החנווני הזה את דבריו, התקשרו השמים בעבים וירדו גשמים מרובים, עד שאי אפשר היה לצאת לרחוב. ואז עמד החכם והתחיל לדרוש ולהוכיח את הבריות. אמר, בואו וראו כמה גדול עונשם של מעוולי המדות והמשקלות, ומה גדול שכרם של אלו הזהירים במדות ובמשקלות. שהרי כמה גדולים התפללו ולא נענו, והנה בא חנווני זה והתפלל וירדו גשמים. כמה צדיקים וחסידים התפללו ולא

שערי יצחק – השיעור השבועי

ועכשיו סיפור על סיפור. ראיתי סיפור נפלא. בספר גדולי ישראל בתימן דף קמ"ב הביאו מעשה על אחד מצאצאי בעל שושנת המלך, [אשר קיצר את תשובותיו של מהרי"ץ]. נכד זה נקרא כשם סבו הגדול, מה"ר שלום חבשוש זצ"ל.

הרב שלום חבשוש הנכד כבר עלה לארץ ישראל, ולמד בירושלם עיקו"ת בישיבת פורת יוסף המעטירה, ואח"כ נהיה ריש מתיבתא בישיבת חיי שלום. בדף קמ"ב שם סיפרו עליו כך, למד תורה מתוך דוחק, ולא רצה לקבל משרה וכיו"ב. היה נהנה מיגיע כפיו.

הרב שלום חבשוש היה בעל חנות מכולת. יום אחד הוא קיבל לחנות את המאזניים המודרניות. בעבר השתמש במאזניים עם שתי המשקולות והמוט באמצע, ועתה הביאו לו משהו אחר. ה"גרמים" מסומנים במספרים וכו'. עומד ותוהה. ממשמש בהם כאילו הוא מחפש משהו בתוכם.

שאלו אותו, "רבי שלום, מה אתה מחפש במאזניים?". אמר להם, "כתוב בספרים שחלקי המשקל והמאזניים דומים לשם ה', כדי שהשוקל ידמה בנפשו, 'שויתי ה' לנגדי תמיד', על ידי כך הוא ישקול וימכור במאזני צדק ואיפת ישר. ובמאזניים החדשים האלו, אני מחפש שם הוי"ה ברוך הוא, ואני לא מוצא...".

חיפש איזה רמז, איזה סימן, שיהיה מול עיניו שם הוי"ה, בכדי שהוא לא יעוות את המשקל חלילה. הוא התאונן על כך, שעתה אין לו תזכורת למשפטי היושר...

זהו דבר אחד או שניים נוספים על מה שדיברנו.

*

יש דבר נוסף דומה לזה. הפלא ופלא. ממש על אותו הדרך.

נענו, ואילו אותו חנווני, בזכות ישרותו ותמימותו, בזכות שנהג בלא רמאות, הוא נענה.

לכאורה הקורא עומד ותמיה, וכי מי שרואה את המאזניים, חושב לרגע על שם הוי"ה ברוך הוא? איפה זה? מי חושב כל על כך?

לגופו של עניין, גילוי שם הוי"ה בכפות המאזניים הוא לא המצאת החנווני, זה ידוע. נדמה לי שיש לכך מקור מפורש בתיקוני זוהר, תיקון שבעים. גם ראיתי בספר הליקוטים לרבינו האר"י בפרשת כי תשא [על הפס' זה יתנו כל העובר על הפקודים] כי כל כף רומזת לשתי מאזניים, לשני ההי"ן. וקנה המאזניים, רומז לשתי זרועות, והשקל השלם הוא כשקל הקודש. זה בעין הכתוב בתיקוני זוהר הקדוש.

חושבני לתרץ שתי קושיות אלו כך. מי שחושב 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. מי שמחפש את שם הוי"ה, הוא ימצא אותו. כמו שאומרים לאדם, ראה נא חתימה זאת. הוא לא מבין. הוא רואה רק קשקוש. אך כשאומרים, חתימה זו חתמה פלוני אלמוני, או אז הוא מחפש ומוצא את עקבות אותו אדם, הנה פה הוא עשה כך וכו'. למרות שקשה לזהות, אם מחפשים בעומק השרטוטים, גם מוצאים.

לדוגמא, אפשר לראות את החתימה של גאון עוזנו מהרי"ץ זצוק"ל, הרי זה נראה קשקוש. כל מיני מעגלים חסרי תכלית לכאורה. אבל למי שאומרים את הקוד, כיצד לפענח את החתימה, הרי הוא מבין. בתחילה מהרי"ץ כתב הצעיר, בסגנון מסויים של חצאי אותיות וחלקי אותיות, ומי שמבין יכול לפענח. [והסברתי זאת בס"ד בהרחבה בספר טופס כתובות שער חמישי דף רמ"ח רמ"ט] מי שיודע את השיטה, יכול לפענח גם חתימה שהוא אינו מכיר מהעבר. זה כוחו של הפענוח. החתימה מסותרת, אך המחפש יוכל למצוא.

כידוע שאסור לדבר בבית הכסא. ספק אם בזמננו זה ממש בגדר איסור, אך ברור שיש בזה חסרון צניעות. לא לדבר בשירותים. הגמרא בברכות דף ס"ב: מספרת על רב ספרא שנכנס לבית הכסא, ורבי אבא נחר וכו', ואכמ"ל. [ועיין לקמן ד"ה שאלה מהקהל].

השאלה היא, מה הטעם לכך?

בדרך כלל מפרשים ואומרים כי זה מצד הצניעות. מי שנמצא בשירותים, אינו מדרך הצניעות שידבר.

אבל בעל שבט מוסר מפרש אחרת. הוא מסביר את הטעם ואומר שבדיבורו של האדם יש שם הוי"ה ברוך הוא. וצריכים להיזהר לא לגלות שם זה במקומות המטונפים.

רק צדיקים כמותו יכולים למצוא בדיבור האדם את שם הוי"ה... זהו מה שדיברנו ואמרנו, כי רק מי שמחפש את שם ה' ימצא אותו. אבל אחרי שמוצאים אותו הצדיקים, גם אנחנו לא יכולים להתעלם ממנו.

בעל מדרש תלפיות, מחבר הספר שבט מוסר הביא את הטעם הזה בפרק מ"ג [נדף שמ"ט], אגב עניין חומרת האנשים העושים ליצנות ודברי היתול, שהם פוגמים את דיבורם, והשתילי זיתים בסימן ג' סק"ד העתיקו בקצרה.

במטרה להחריד את האנשים הפוגמים בלשונם, כתב השבט מוסר בזה"ל, כדי שתדעו עד כמה תכבד העבודה הזרה הזאת, אכתוב מה ששמעתי מרבי ומורי, שכל הדברים שאדם מדבר, הם כמוסים בלב – יציאת דיבורו של האדם היא מהלב, ומשם מתחיל שם הוי"ה עד תומו כאשר הוא יוצא מפיו. דיבור האדם מלא בקדושה. ומפני כן אסור לדבר בבית הכסא, כיון שהדבר מהווה זלזול בשם ה' הקדוש.

מבין השבט מוסר שהלב הוא בצורת יו"ד. זה ממש מפתיע, כיון שאנו כלל לא חושבים שהלב בצורת יו"ד – שוב אנחנו רואים באגב

את מעלת האנשים הצדיקים שמחפשים תמיד את שם ה', ומוצאים אותו – ומיד כשעולה ברצונו של אדם לדבר, מיד נאצל הדיבור מהלב, וזהו בחינת עולם האצילות, והוא בחינת יו"ד של שם הוי"ה.

וכשמגיע הדיבור לחזה, הוא בחינת עולם הבריאה, והוא כנגד ה"א שבהוי"ה – הריאות הם בצורת ה"א, וכמו שביארנו למעלה שרגלי הההי"ן נכנסים כלפי פנים, כפי הכתב האשכנזי וכתב רש"י.

וכשעולה הדיבור בגרון, הוא בחינת עולם היצירה, והוא כנגד וא"ו של שם הוי"ה.

וכשמגיע הדיבור לפה ומוציא לחוץ, בחינת עולם העשייה, והוא כנגד ה"א האחרונה שבשם הוי"ה, ע"כ. הרי באדם רמוזים עולמות אצילות בריאה יצירה עשייה, ובכל דיבור ודיבור שמוציא מפיו, מהווה שם הוי"ה.

ראה מכאן עד כמה מגיע עונש המנבל את פיו ומדבר דברים בטלים, שמצרף השם הקדוש באותו דיבור הטמא שמוציא מפיו. הוא משתמש בדיבור קדוש, עבור טינופת. רחמנא ליצלן. ממש דבר גרוע. הוא מטמא כביכול את השם הקדוש.

ומוסיף ואומר כלפי הדבר האמור לעיל, ונראה דלכן אמרו רבותינו ז"ל, כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהנם וכו'. יעו"ש באריכות כיצד הוא מפרש לפי היסוד שלו, עוד מאמרי חז"ל רבים, הנראים לכאורה סתומים וחתומים. ואח"כ הוא כתב, ונראה דזה הוא הסוד מה שאסרו חכמים ז"ל לדבר בבית הכסא, לפי שבכל דיבור ודיבור שמדבר, רושם שם הוי"ה כמדובר, ואיך יוכל לדבר במקום מטונף?

לפי טעמו, נפקא מינה להלכה. כי יש לדון, האם מותר לדבר בשירותים בהוצאת קול בלבד. הוא רק משמיע קול מגורו, בלא הברת אותיות, האם מותר או אסור?

ולפי האמור מובן שאין שום חשש מנחירה בבית הכסא מכל הבחינות, הן לפי הפשט והן לפי הסוד. הן עפ"י הפשט שהאיסור הוא מפני הצניעות, שנראה כי אין בזה סרך חוסר צניעות, והן עפ"י הסוד, שהדיבור הוא יצירת שם הוי"ה, ויש זלזול בדיבור כזה בשירותים, כיון שאין בנחירה שיתוף של הפה.

שאלה מהקהל: מדוע שיהיה הוה אמינא לאסור את הנחירה, הרי בכל המקומות שאסור לדבר, התירו לרמוז או לנחור?

תשובת מרן שליט"א: היינו דוקא במקומות שאסורים מטעם הפסק. כשיש איסור דיבור, אין בעיא לכחכח בגרון, כיון שאינו נחשב דיבור ולא הוא הפסק. משא"כ בעניינינו שהסתפקת, אולי יש לאסור מטעם צניעות גם את הכחכות. ונראה מדברי הבן איש חי שמותר לכתחילה.

שאלה מהקהל: והרי בגמרא כתוב שרבי אבא נחר לו?

תשובת מרן שליט"א: שם רבי אבא היה מחוץ לבית הכסא. רמזתי זאת כבר מקודם. אבל יש בכל הנושא הזה פלפולים רבים ולא רציתי לפתוח אותו עכשיו. בקצרה אשיב לך, ששם רב ספרא אמר את המלים "ליעול מר", ורבי אבא טען לו שהיה עליו גם כן לנחור כמוהו ולא לדבר. אך רב ספרא חשב שמצבו מסוכן, ולכן הוא רצה להיכנס בדחיפות.

עניין תפילת ויג"ש המיועדת לשנה זו בה חל ג' שבט ביום ששי, והסבר מדוע אין בכך משום איסור מעונן. מעשה על מגפה בנשים שנפתרה הודות לתפילת תמים אחד.

אני מקווה בעז"ה, שבסוף השיעור נאמר יחד את תפילת ויג"ש. אזכיר לכם נשכחות...

בשנת ה'תשע"ב דיברנו על תפילה זו. כפי שנדפס במהדורא מיוחדת שחולקה לציבור, נכתב שהתפילה הוסברה במוצש"ק ויצא בשנה

בספר שולי המעיל על מעיל קטון למהרי"ן דנתי בזה בס"ד [דף כ"ג], יש לחקור אם בהשמעת קול בלי חיתוך אותיות יש גם כן קפידא. שורש הספק הוא ממה שאמרו חז"ל 'לא ידבר', ולשון רש"י 'לא יספר', דמשמע דיבור. אך נחירה, כמו כחכות הגרון הידוע, אינה נחשבת דיבור. ולכאורה משמע מדקדוק לשון חז"ל ורש"י שהדבר מותר.

נראה להטעים את ההיתר עפ"י חידושו של השבט מוסר, שכן חיתוך האותיות בדיבור האדם מוכרח שיהיה על ידי הפה, משא"כ הנחירה והכחכות, שאינן צריכים את השימוש בפה כמובן. אפשר לסגור השפתיים לגמרי, ולהשמיע קול, אך אי אפשר להשמיע שום אות בזמן שהפה סתום. לכן דעת השבט מוסר שיש בכך זלזול בשם שמים חלילה, כיון שהפה משתתף בדיבור, ונוצר על ידו אות ה"א מהשם הקדוש. אבל בזמן שהאדם רק מכחכת, חסר משם ה' את האות ה"א, לכן מובן שהדבר מותר.

הבאתי לכך בשולי המעיל מקור חשוב לכך, מהספר בן איש חי שכתב זאת במפורש, וגם כבר הסולת בלולה רומז לטעם זה, שהרי הם אומרים שדיבור האדם הוא קדוש ואין מקומו בבית הכסא, והם לא נחתו להסביר היטב מדוע הדיבור קדוש, אך בעל שבט מוסר הסביר זאת הפלא ופלא.

הבן איש חי אומר, יתאחזו החיצונים באותיות הדיבור שלו שמדבר שם. זה טעם לכאורה שונה קצת, כי עתה הוא אומר שהחיצונים יתאחזו, ולפי זה איני יודע אם האיסור שייך בזמננו, כי לפי המציאות שלנו, שבתיהם הכסאות אינם נמצאים בשדות ובמקומות רחוקים, לא נמצאים השדים בשירותים.

אך לעניין דינא מוסיף הבן איש חי, אך מותר לנחור, דאינו מוציא אותיות מפיו.

זו. כיון שהארכנו שם על הנושא וזה הודפס, אין טעם להאריך שוב כעת.

חשוב מאד לומר תפילה זו הנקראת תפילת ויג"ש, כי ויג"ש בראשי תיבות – וא"ו יהיה ג' שבט, שלג גדול יהיה וקור. ישר והפוך. ויש אומרים באופן אחר – שובע גדול יהיה וזול.

למעשה זה לא פשוט. שנים כאלו, מצד אחד מיועדות למצבים טובים כאלו, ומצד שני המצב בהן עלול להיות מסוכן.

הבאנו באותו שיעור מקורות לכך, ובעיקר חשוב לנו מה שסייענו את הדבר, מדברי מהרי"ץ זצוק"ל וכדלקמן. ומובן ששנה זו עלולה גם להיות מסוכנת ח"ו. בפרט שכתבו ששנה זו עלולה לאבדון בנשים רח"ל.

רק שלא יעלה בדעת איזה אדם שיש בכך סרך על איסור מעונן, שנאמר על אותם הנותנים עונות, כי מפורש בספרי הפוסקים שעניינים שנתבארו בספרי גדולי ישראל, אין בינם לאיסור מעונן ולא כלום. איסור מעונן המדבר על אותם הקובעים דברים לפי המזלות בשמים, הוא דוקא שאסור, ובפרט אם אומרים זאת אנשים שאינם מבינים בחכמות אלו. הסברתי זאת בשו"ע המקוצר בדיני מעונן וסימן קמ"ח סעיף ד'. אבל מקור הנדון שלנו, הלא הוא בספרי הפוסקים, האליה רבא והפרי מגדים, בשם הגאון מורנו אייזיק דרשן.

אמנם, מהרי"ץ מביא זאת בשם חכמי יוון, אך אין הכוונה לחכמי יוון הגויים אלא לחכמי יוון היהודים. הראיה ממה שאותם חכמים דיברו לפי התאריך שלנו, מתי יחול חודש שבט או חודש טבת, וחדשים אלו הרי אינם שייכים לגויים. לכן ודאי שמקורות הנדון שלנו הן ממקור קדוש.

עד עתה איני רואה שיורד גשם, כמעט ולא ירד, וגם זה נראה מסוכן שתהא שנה שחונה רח"ל. אך צריכים להתפלל, וכיון שאנו כאן בתוך

ציבור, נשתדל יחד בתפילת רבים לומר תפילה זו הנקראת תפילת ויג"ש, בכדי להקדים תפילה לצרה, ה' יצילנו. אך צריך להדגיש שהיינו דוקא לרווחא דמילתא, אבל כל יחיד ויחיד יכול לומר תפילה זו בכל עת ובכל זמן.

אפשר לראות פרטים נוספים באותה מהדורה שחולקה לציבור, שם כתבנו שעלול להיות קרירות רבה בשנה זו, דהיינו מחלות קשות של צינון והשפעת. אך הדבר יכול גם להתהפך לטובה בעז"ה.

ואחרי ככלות הכל, מסיים מהרי"ץ ואומר שהכל בידי שמים. הכל יכול להשתנות. אין מוכרח שיהיו אסונות כאלו, כי הכל ברצות ה'. לכן התפילה תעזור בסייעתא דשמיא.

*

בעין הסיפור המובא למעלה על אותו חנווני שהצליח בתמימותו להוריד גשם, ראיתי שמספרים החסידים, על צדיק אחד, מאלו ההולכים בדרכו של הבעל שם טוב. לנו אסור להרהר אחריו, כי אף שאיננו מבינים זאת, כבר ראינו קודם שהחנווני הפשוט הצליח להוריד גשם.

הדבר מובא בספר אוצר פתגמים ושיחות להר"ש ברנדסדורפר דף ס"ה, וכן בספר אוצרות התורה פרשת ויצא דף קס"ג. מספרים מעשה שהיה בעירות גליציא. היתה מגפה רח"ל בין נשים יולדות שהפילה חללים רבים, ובפרט מעוברות. ראינו לעיל שישנה בחינה כזאת בשנה שג' בשבט חל ביום ששי.

והיה צדיק אחד מהצדיקים הרמ"מ מרימנוב, הוא היה בעל מופת. הוא אמר שאין מה לעשות אלא לחכות לתפילת מנחה של ערב ראש השנה, או עד ערב יוהכ"פ.

בתפילה זו הוא היה רגיל להיות שליח הציבור, אבל באותה שנה הוא חיפש איזה עם הארץ שייאות לעלות לתיבה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרב חוות דעת להגאון מליסא, בעל נתיבות המשפט, שנפגש עם עם מהרצ"ה מדינוב. מהרצ"ה היה מקובל גדול, חיבר ספר סוד מרע ועשה טוב וכו'. וכחו של הגאון מליסא היה בעיקר בפשט, אבל גם לו היה יד בקבלה.

מהרצ"ה מדינוב הסביר לו איזה מאמר בזהר הקדוש, תירוץ נפלא על איזו קושיא על הזוהר, עפ"י התוספות במס' חולין, ניתן לראות זאת בספרו [דפים רע"א-ער"ב]. רצה הגאון מליסא להחזיר לו בחידוש על דרך הנסתר. אך להוותו, כל מה שהוא אמר, כבר ידע זאת מהרצ"ה.

לכן אמר לו, כי עתה הוא יאמר לו חידוש שהוא ודאי אינו יודע – שראה בספר קדמון, ששרשי אילן האתרוג מונחין וגדילין בארץ בצורת אותיות של שם הויה ברוך הוא וברוך שמו.

השמעתם חידוש גדול כזה...?

כנראה שאין עוד שום עץ כיוצא בו בעולם ששרשיו גדלים בצורת שם הויה. למרות שלא בדקתי זאת, פשיטא לי שבאתרוג התימני בלבד יהיו שרשים כאלו.

אולי אכן זו תהיה בחינה למקוריותו של האתרוג התימני, וכדאי לבדוק זאת. מי שיכול. כי לכאורה תמוה מדוע עשה ה' ככה לקבוע את שמו הקדוש בשרשי האתרוג? יתכן לומר שזה בגלל שידע אדון הכל, צופה הדורות מראש, שברבות השנים יפול ספק בייחוס האתרוג, ויהיה ניתן לבדוק ולאשר את הייחוס עפ"י סימן זה. שם הקב"ה לו 'חותמת כשרות'.

לכן רצוי לבדוק זאת, אך אל תחפשו כגון יו"ד מושלמת בדיוק כפי הכללים. אפילו טיפת דיו, נחשבת בעיקרה לאות יו"ד, כמו שדרשו חז"ל [סנהדרין צ"ה:] מהפסוק ונער יספרם. מסתמא לא תמצאו בשרשי האתרוג את שם הויה כתוב עם כל הדקדוקים, ואולי גם עם קוץ של רבינו תם, וה"א עם פסיעה לבר...

מכמה וכמה מעשיות כעין המעשה שלפנינו, רואים כי הישועה יכולה לבוא דוקא על ידי אנשים פשוטים ועמי ארצות. התמימות שלהם יכולה לפעמים לבקוע שערי שמים יותר מתלמידי חכמים רגילים. אין לעם הארץ חשבונות, פלפולים ולמדנות. לאורך כל הדרך רואים שלפעמים דוקא התמימות הזו עוזרת. לכן לפעמים כשכלו כל הקצין, צריכים בכל אופן לנסות את הדרך הזאת.

ההוא לא ידע להתפלל ובלבל את התפילה ונהיו הרבה טעויות. הגיעו לברכת השנים, והוא התבלבל לגמרי, ובכה מאד ואמר "וברך את נשותינו כנשים הטובות, בא"י מברך הנשים"...

כמה שהדבר מצחיק, תשמעו את ההמשך. מהר"ם מרימנוב ממש באותו רגע, הכריז ואמר "מזל טוב. המגפה נעצרה". כנראה שהוא הרגיש משהו מראש, אבל הוא לא ידע בדיוק מה.

לכאורה יש לשאול, וכי מברכה לבטלה יכול לצאת רווח והצלה לכל היהודים...? ברכה לבטלה דרכה לעורר קטרוגים, וכי עתה התעוררה מדת הרחמים דוקא על ידי ברכה לבטלה?

התשובה היא, כי למרות שהדבר אינו מפורש, כנראה אין ספק שנפל חסרון בסיפור, ובודאי תיקנו את אותו עסדהארץ מיד, תוך כדי דיבור. אבל על ידי אמירתו מעיקרא כבר נוצר התיקון. וברכה לבטלה אין כאן, כיון שהוא תיקן.

שם הויה בשרשי האתרוג.

בעז"ה אוסיף לדבר כעת על חקיקת שם הויה ברוך הוא בעולמנו בכמה מקומות.

ראיתי מעשה בספר דור דעה שנתחבר על ידי הר"ר יקותיאל קאמלהאר ז"ל. הוא הביא מאת

זה צריך להיות משהו דמיוני, שלא קיים כמותו בעצים אחרים. שיהיה אפשר להבחין בדמיון בשם ה' הקדוש. כמו במזלות הרקיע שרואים בקווים דמיוניים את הדמות המבוקשת, כך גם אצלנו שיהיה עקבות של שם ה'. כבר אמרנו ששם ה' ממש לא יתכן שיהיה, כי זה עלול להיות זלזול חס ושלום בשמו יתברך, כגון אם יפגע בזה מישהו במעדר וכו'. חשש גדול כגון כשירצו להעביר עץ אתרוג ממקום למקום, שמא יפגעו באחד מן השרשים, ויהא בזה משום מחיקת ה'. כי גם אם ימחק מקצתו הדבר אסור, דקיימא לן כרבי יוחנן [ביומא דף ע"ג:], שחצי שיעור אסור מן התורה. לכן ברור שנבקש רק צורה שאם נתבונן בה היטב, נגלה שבעצם מוסתר בה שם ה'. וזה לא נחשב דרך כתיבתם, ואין חשש בסתירתם משום מאבד ומוחק את שם ה'.

סוף המעשה דלעיל היה שמהרצ"ה התפעל כל כך, כמו שמובא שם כי דבר זה היה חדש בעיני הרה"ק מוהרצ"ה ז"ל, ובכן נחה דעתו של הגאון בעל חוות דעת ז"ל.

ביאור ההלכה לגבי קרית שמע, שצריך לקרוא באימה ביראה ברתת ובזיע. המוסרים נפש על קידוש ה' באמת ובלבב שלם אינם מרגישים כל צער וכאב. עתה נדבר מעניין חדש שלא דיברנו עליו בעבר.

הלכה מפורשת בש"ע, ובעוונותינו הרבים איני יודע מי מקיימה, וכמה אנו מסוגלים לקיימה כלל. אבל בהיות וההלכה מפורשת בש"ע, מוטלת עלינו החובה לפחות להשתדל לקיימה, כל אחד לפי מדרגתו. אם ננסה להתעמק בהלכה הזו ולהבין כיצד אופן עשייתה, אולי זה יעזור אותנו לכך.

בשלחן ערוך או"ח סימן ס"א סעיף א' כתב מרן שצריכים לקרוא את קרית שמע, באימה ביראה ברתת ובזיע.

מסתמא הקורא את ההלכה הזו, עובר עליה במהירות וללא הרבה מחשבה. אבל הדבר קשה, וכי מישהו מקיים זאת? מי חושב על זה? כיצד מקיימים את ההלכה הזו בכלל, ומה המשמעות של ארבעת המלים הללו באימה ביראה ברתת ובזיע? בשלמא אם היה כתוב יקראנה באימה ויראה בלבד, היינו אומרים שהכוונה לקרותה ביראת שמים, אבל נוסף 'ברתת ובזיע'.

צריכים להבין את שורש הדבר.

מקור ההלכה בטור שם בתחילת הסימן, ויקראנה ביראה ובכוונה. כתב רב עמרם, לשוייה איניש לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה, כפרוטגמא חדשה. פירוש פרוטגמא, כתב המלך על בני מדינתו. שקרית שמע הוא פרוטגמא דהקב"ה. כשניגש האדם לקרוא קרית שמע, לא יחשוב לקרית שמע כמו שהוא מכיר אותה מהעבר, מימים ימימה. לא יחשוב, כבר קראתי אתמול ושלשום, וגם היום אני קורא. אלא יחשוב כאילו שהיום הוא קורא זאת בפעם הראשונה. כאילו קיבל עכשיו "צו מלכותי", ועתה הוא קוראו בפעם הראשונה.

על ידי שיחשוב כך האדם, ממילא הוא יקרא את קרית שמע בהתפעלות, ומאידך בכובד ראש. כך הוא יבין בדיוק מה רוצים ממנו.

מוסיף הטור, והכי איתא במדרש, אמר רבי ברכיה, מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה, מה הם עושין? כל בני המדינה עומדין על רגליהם ופורעים את ראשיהם וקוראין אותו באימה ביראה ברתת ובזיע. אבל הקדוש ברוך הוא יתברך שמו אומר לישראל, קראו קרית שמע, פרוטגמא דידי, הרי לא הטרחתי עליכם לקרותה לא עומדים ולא פרועי ראש, אלא בלכתך בדרך. אבל באימה וביראה וברתת ובזיע מיהא צריך.

שאלה מהקהל: אולי הכוונה במדרש להציע את מנהג הגויים, ולהצריכנו לעומת זאת מנהג אימה ויראה השייך בנו?

תשובת מרן שליט"א: אחזור על הקושיא. משמעות המדרש היא שלכאורה היה עדיף לקרוא קרית שמע בפריעת הראש. אתה רוצה "להעמיס" בלשון המדרש, כלומר שמושג 'עומדים' המובא במדרש, היינו דבר השייך בנו במדויק, ואילו 'פריעת הראש' נזכר רק בדרך אגב, ולא שייך אלינו. זה לא משמע כך.

עכ"פ יוצא מן המדרש הזה, כי הקב"ה מצווה אותנו לקרוא קרית שמע באימה ויראה ברתת ובזיע. וכך נפסק להלכה ולמעשה.

יש לשאול, כיצד נקיים את ההלכה לקרותה באימה ויראה וכו'? התשובה לזה נמצאת בדברי הב"ח, והגם שהוא לא הקשה שאלה זו, הוא מבאר את העניין הזה, כיצד מגיעים לאימה ויראה זו, וממה יש לירא.

וזה לשונו שם, ונראה דאימה ויראה זו היא באופן זה, שיכווין בשעה שהוא קורא שמע לקבל עליו עול מלכות שמים, להיות נהרג על קדוש השם המיוחד, דזהו זיכרון נפשך – אפילו נוטל את נפשך. ועל זה אמר הכתוב [תהלים מד, כג, 'כִּי עָלֶיךָ הִדְגָנוּ כָּל הַיָּם', כי אז בכוונה זו יקראנה באימה וביראה ברתת ובזיע.

הגאון רבינו יואל סירקיש זצ"ל אומר כאן דברים נוראים מתמצית דמו וחלבו. [בשיעור הבא יובא בס"ד שעיקר הדבר נזכר כבר בזוהר הקדוש, אך הב"ח קישר זאת מעצמו למדרש דלעיל]. כל המפרשים אחריו מעתיקים אותו, ולא מיבעיא המשנה ברורה והכף החיים, אלא כל הספרים שבדקתי, ראיתי שציטטו את דבריו. לא קם אפילו חכם אחד לפרכס, להעיר, לשאול משהו על מה שהוא מחדש. כולם קיבלו את פירוש זה כהלכה למשה מסיני, מבלי להעיר מאומה.

המדרש הביא משל למלך ששולח פקודה לכל מדינות מלכותו, וכשמגיעה הפקודה אל האנשים, הם מתרגשים, עומדים ופורעים ראשיהם, וקוראים את האיגרת באימה ביראה ברתת ובזיע. זה דרך מלך בשר ודם. אבל הקב"ה אינו מטריח עלינו לעשות כל כך, כי ההלכה היא [בש"ע סימן ס"ג] שאפשר לקרוא את קרית שמע בין עומד ובין יושב. גם מהלך בדרך ראשי לקרוא קרית שמע, אך לכתחילה בזמן אמירת פסוק 'שמע ישראל' הוא צריך לעמוד. אך גם זה לא מעכב, כי אפילו בתוך כדי הליכה, וכל שכן בעמידה או בישיבה.

אבל מדגיש הטור, מדייק מתוך הלשון, כי באימה וביראה וברתת ובזיע מיהא צריך. אי אפשר לקרוא קרית שמע סתם.

אקדים קושיא, שאיני מבין מהי ההוה אמינא שנקרא קרית שמע פרועי ראש. בשלמא בעמידה אפשר להבין. אך לגבי פריעת הראש, וכי היה צד לקרוא קרית שמע כך? והרי המושג הזה קיים רק אצל הנצרים. מנהגם להוריד את הכובע בפני מישוהו כהוראת כבוד. אך אצלנו, איפכא מסתברא. כיסוי הראש הוא מכובד יותר, ומשפיע טפי על האימה והיראה. הרי הדיינים מצווים לעטוף את הראש. להבדיל, לא אליכם, גם האבילים עוטפים את הראש. עיטוף הראש יוצר כובד ראש, הנחוץ בהחלט בזמן קרית שמע. רק אצל הגויים שייך עניין פריעת הראש, ולא מובן לכאורה מדוע סלקא דעתין שנהיה מחוייבים לפרוע ראשינו בזמן קרית שמע.

חשבתי מעיקרא לדחוק כי אולי המדובר הוא על גילוי חלק מהראש, אך גם זה אינו מסתבר לי, כי עדיין עיטוף הראש לגמרי עדיף טפי למטרת האימה והיראה.

לא הצלחתי להבין מה ההוה אמינא שיטריח אותנו הקב"ה לקרוא קרית שמע פרועי ראש, והדבר צריך ביאור לעת עתה. [תשובות על כך, בשיעור הבא].

ואני בער ולא אדע... הייתי תמה מאד על הפירוש הזה. הוא אומר דבר נפלא, אבל צריכים להבין איך ומדוע הוא החליט לפרש כך?

הוא מסביר, שהאימה והיראה הרתת והזיע יגיעו על ידי שהוא יחשוב בעצמו על מסירות נפשו, כגון בג' עבירות החמורות עליהן אנו מצווים ליהרג ולא לעבור. אם המלכות או אפילו גוי יחידי מכריח יהודי לעבור על ג' עבירות החמורות, ולפעמים גם בשאר המצוות, ואכמ"ל בפרטי הלכות אלו, מחוייב היהודי למסור נפשו למיתה ולא לעבור.

אומר הב"ח שהאדם צריך לצייר לעצמו בזמן קרית שמע שהוא מסכים ליהרג על קידוש ה', זוהי מצוותו המוטלת עליו. ממילא בוא יבואו עליו מאליהן האימה והיראה הרתת והזיע. על ידי מחשבתו והציור בנפשו שהוא מקבל על עצמו למסור נפש למען קידוש ה', כבר הוא נחשב בשמים שקיים את ההלכה הזו. כך הוא מבין בדברי המדרש, ואחריו בכוונת הטור והשלחן ערוך.

ועל זה נאמר בפסוק **פִּי עֲלִיף הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם** [תהלים מ"ד כ"ג]. כי הלא אי אפשר ליהרג יותר מפעם אחת. אלא שמוסר את נפשו בכל יום ליהרג.

ואני תמהתי בראותי זאת, והרי הבא לקרות קרית שמע נמצא לפני אמירת פסוק 'שמע ישראל', ואומרים לו המדרש והפוסקים כי הוא צריך לקרוא מכאן ואילך באימה ויראה ורתת וזיע, ומבין הב"ח שהפחד הזה יגיע בחשבו על מסירות נפש לקדש שם שמים. אך הדבר תמוה לכאורה, היכן כתוב 'זבכל נפשך'? בהמשך. בפסוק השני. הרי הוא בכלל עוד לא הגיע לשם...?

כשנגיע לתיבות 'זבכל נפשך' נחשוב 'אפילו הוא נוטל את נפשך'. עתה כשאומרים פסוק שמע ישראל, זה לא שייך לקידוש ה', מדוע

מוטל עלינו לכוון שם על אימה ויראה של מסירות נפש?

שמא נאמר שצריך לחשוב כך על שם העתיד. זה לא יתכן, כיון שיש אומרים שהפסוק הראשון לבדו הוא מן התורה.

שורש הנדון הוא על הפסוק [דברים ו ז], **וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ**. מצות עשה מן התורה לקרוא קרית שמע בכל יום שחרית וערבית. ודנו הפוסקים מהי המצוה מדאורייתא, ומה התוספת מדרבנן?

נחלקו בזה הדעות לחמש שיטות. יש אומרים כי הפסוק הראשון לבדו הוא חובה מן התורה. יש אומרים כי כל הפרשה הראשונה היא מן התורה. יש אומרים ששתי הפרשיות הראשונות מן התורה. יש אומרים ששלושת הפרשיות כולן מן התורה. יש אומרים שאין שום חובה לקרוא שמע ישראל וכו', מדאורייתא סגי בקריאת פרשה אחת, איזו שירצה, העיקר פרשה בתורה.

הגרי"פ פערלא בפירושו לספר המצוות לרס"ג [עשין עשה ג', דף ע' ע"ג] האריך בשרשי נדון זה, וניתן לעיין שם. הוא מביא הרבה דעות, ממש רשימה של ראשונים, הסוברים שהפסוק הראשון לבדו הוא חובה מן התורה.

מובן שהשאלה על הב"ח עולה מאליה. לדעת אותם ראשונים שהפסוק הראשון לבדו הוא מן התורה, כיצד אפשר לומר שקרית שמע תהיה באימה ויראה וכו' בגלל הפסוק שלאחריו 'זבכל נפשך' שאנו צריכים למסור את הנפש?

לחיזוק הקושיא אוסיף כי הטור גופיה סובר כך. עכ"פ כך הוא מביא בסימן מ"ו בשם ר"י החסיד. והרי הב"ח הוא מפרש את דברי הטור, וכיצד הוא מחדש את חידושו זה, בעת שהטור, עליו פירושו סובב, סובר שמתיבת 'ואהבת' ואילך אין חובה מדאורייתא לאמרן?

מלך בשר ודם כששולח דבריו למדינה וקורין דבריו, כולם שומעים דבריו באימה ביראה. קל וחומר מלפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. וכל יום יהיה בעיניו כחדשים כדבר שלא שמע עדיין, שהחביבות גדולה עד למאד.

ויכוין בשעה שהוא קורא שמע לקבל עליו מלכות שמים למסור גופו ונפשו במסירת נפש על קידוש השם. וזהו זיבכל נפשך אפילו נוטל את נפשך [ב"ח]. ויצויר בעצמו אפילו יעשו לו ייסורים גדולים לא יחשבו בעיניו לכולם מפני אהבתו יתברך – אפילו העינויים הקשים ביותר יהיו בעיניו כאפס לרוב אהבתו את ה' יתברך. יחשוב האדם כי הוא מוכן לקבל על עצמו את כל הייסורים, ואפילו הגדולים ביותר, אך הוא אינו מוכן לעבור על איסורים. יהיה מה שיהיה.

מדמה זאת הערוך השלחן לרבי עקיבא ושאר הקדושים שמסרו נפשם על קידוש ה' – כרבי עקיבא שסרקו בשרו במסרקות של ברזל וקרא קרית שמע. וכמה קדושי עליון שבעת הריגתם ושריפתם צעקו בקול שמע ישראל.

עד כאן ידוע פחות או יותר. אך הוא מוסיף להביא במוסגר חידוש נפלא, שהוא מובא גם בספרים אחרים רבים. וזה לשונו, וכתב בתשובת מהר"ם מרוטנבורג סי' תקי"ז, מאחר שגמר אדם בדעתו למסור את נפשו על קידוש ה' – אם גויים רוצים להכריח איזה יהודי להמיר את דתו, או שיעבור עבירה שהוא מצווה למסור עליה את נפשו. והוא מחליט שיהיה מה שיהיה, הוא מוסר נפש על קידוש ה'. גומר בדעתו שלא יסכים לדבריהם בשום אופן, ואפילו כשמעלים אותו להישרף על המוקד, הוא מוכן למסור את עצמו בלי פקפוק.

אומר על כך מהר"ם מרוטנבורג רבו של הרא"ש, שלא יחשוב שהוא יסבול צער מיתה ועינויים, כי מובטח שהוא לא ירגיש בשום עינוי. הוא לא ירגיש בשום עינוי מהעינויים שיעשו לו – כל מיתה שעושים לו, אינו מרגיש כלל.

אבל גם בלי חיזוק זה, השאלה מספיק קשה. כי המפרשים כולם מעתיקים בסתם את דבריו, כמו שאמרנו, וכיצד אפשר לקבל זאת בהחלט, אם זה לא מתאים לכל השיטות והדעות. הרי יש אומרים כי מן התורה אין שום חובה לומר את הפסוק זיבכל נפשך, רק את שמע ישראל. כיצד אפשר לכוון בפסוק שמע ישראל להיהרג על קידוש ה', בעוד שהעניין הזה אינו קשור כלל לפסוק שמע ישראל אלא לפסוק שלאחריו?

עד כאן שתי שאלות.

שאלה שלישית על הב"ח, הרי זה לכאורה לא שייך כאשר המתפלל כבר עבר את הפסוק זיבכל נפשך. הוא כבר אומר וזהו הדברים האלה וגו'. האם עתה הוא עדיין צריך לחשוב על קידוש ה'? האם גם בפרשת ציצית הוא צריך לחשוב על אותו קידוש ה'? זקשרתם לאות על ידך, והיו לטוטפות וגו'. וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו', ולמדתם אותם את בניכם וגו'. עניינים שונים לגמרי. הרי זה לא יתכן, כי מחשבתו היא ללא קשר למה שהוא אומר.

וקשה על דברי הב"ח, כי משמעות ההלכה היא שבכל משך הקרית שמע צריכים לקרוא באימה ויראה ברתת ובזיע, והאימה שמגיעה ממסירות הנפש על קידוש שם שמים אינה קשורה להמשך הקריאה? הרי כתוב יקראנה, מובן שזה במשך כל הקרית שמע. לא כתוב יקראנו שאז קאי רק על פסוק שמע ישראל.

קיצורו של דבר, פירושו של הב"ח היה נדמה לי כתמוה מאד.

*

כשעיינתי בספר ערוך השלחן, הקושיא התעצמה יותר. הערוך השלחן מביא את דברי הב"ח, וממשיך בחידוש נוסף.

וזה לשונו בריש סימן ס"א, צריך לקרות קרית שמע בכוונה באימה ביראה ברתת וזיע. והרי

מהר"ם מרוטנבורג מסייע את הדבר מכמה ראיות, ובסופו של דבר הוא מוכיח זאת מהמציאות – ותדע שכך הוא. שאין לך אדם בעולם שאם היה נוגע באש שלא היה צועק וכו', ואנו רואים קדושים שאינם צועקים כלום, עכ"ל. אומרים לאדם שים ידך באש, ואפילו מרצונו, והוא מחליט שהוא יבליג. ישים את היד באש ולא יצעק כלום... זה לא יתכן. הוא לא מסוגל שלא לצעוק. אדם ששם ידו בלהבת אש, הוא צועק בעל כרחו. אי אפשר להתגבר על זה. והרי לנגד עינינו ראינו שכל הקדושים שמסרו נפש על קידוש ה', ולא צעקו מאומה.

כשהגויים הורגים יהודי על קידוש ה', הם מביאים קהל גדול לחזות בשריפתו, למען ישמעו "וייראו" חס ושלום. כולם ראו זאת, ונוכחו לראות שהמוסר נפשו לא צועק במאומה...

ספרים רבים העידו על כך. במשך הדורות מסרו יהודים רבים נפשם על קידוש ה', והם לא הוציאו הגה. מלה אחת לא נשמעה מפיהם. גם בשניות ובדקות הראשונות, שהם היו בהכרה מלאה, לא הוציאו הברת כאב אחת. כלום. לא צעקו.

ואמנם, משמע מדברי מהר"ם מרוטנבורג שחלקם כן צעקו מכאב. מובן שהטעם הוא מפני שאותם הצועקים, מסרו נפש, אבל בעל כרחם, שלא בהחלטה אמתית ואמיצה מאהבת ה' גרידא.

אלו דברי הערוך השלחן. אך עתה הוקשה לי עוד יותר, והרי זהו שטר ושוברו בצדו. הוא פותח ואומר שצריך לקרוא קרית שמע באימה ויראה ברתת ובזיע על ידי שנכוון למסור נפש על קידוש ה', ומאידך הוא מוסיף ואומר שהמיתה לא תכאיב כלל. אם כן, כבר אין ממה לפחד...?

הרי אנו מאמינים בני מאמינים, וברוך ה' אין לנו פחד ממסירות הנפש על קידוש ה'? נתחזק באמונה זו, ולא יארע לנו שום כאב?

שאלה מהקהל: אולי עצם המיתה גורמת אימה וכו', אף שאין בה הרגשת כאב?

תשובת מרן שליט"א: אתה אומר טוב. אליבא דאמת, על קושיא זו לבדה הייתי אומר מה שאתה מתרץ. הרי האדם מפחד גם ממיתה קלה ללא שום ייסורים. אבל אני מצרף את הקושיא הזו לקושיות הקודמות בכדי לתרץ הכל יחד.

הערה מהקהל: אני לא מבין את השואל, ממה יש לפחד? הרי המוסר נפש כנ"ל זכותו עצומה למאד? הוא מגיע לעולם הבא ומדרגתו כעשרה הרוגי מלכות. ממה הוא חושש?

תשובת מרן שליט"א: אף על פי כן, על הערוך השלחן לבדו לא הייתי שואל. ובכל זאת ברצוני להסביר את העניין.

שאלה מהקהל: אם כדברי מהר"ם מרוטנבורג כן הוא, מדוע ביקש רבי חנניא בן תורדיון להסיר את הספוגין של צמר מעל לבו [עבודה זרה י"ח ע"א]?

תשובת מרן שליט"א: זו אכן קושיא טובה. יש על כך אריכות בספרים שדנו בזה. זכורני כי יש מסבירים שהוא עשה זאת רק לעיני הגויים ששם, מפני שהם לא יבינו זאת.

כל העניין הזה הוא נושא רחב עם הרבה שקלא וטריא, ואכמ"ל. צריך לדעת עכ"פ כי מה שאמרנו זו עכ"פ המסקנא.

*

כך כתוב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג בתשובתו הנ"ל [דפוס פראג סימן תקי"ז], וכן אמר מהר"ם, מאחר שגמר אדם בדעתו למסור את נפשו על קידוש השם, מכאן ואילך כל מיתה שעושים לו אינו מרגיש כלל.

הוא מביא לכך כמה ראיות כדלקמן, והראשונה שבהן מהמוסרה. הרי כשהמוסרה מביאה דברים הכתובים במקרא, פעמיים,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אפשר ליישב את הקושיא על הערוך השלחן בדרך אחרת, עפ"י יסוד החשוב לכל יהודי לדעת. היסוד הזה נוגע לעניינים רבים. לפעמים אדם רואה שבטבעו הוא מקנא, או שהוא בעל תאוה, או כעסן. הוא עלול לחשוב לעצמו במרירות, וכי מה יצא ממני? אלו הן המדות שלי. כך נולדתי, וזהו.

אבל הוא צריך לשנן לעצמו כי מעלתו לעתים עדיפה על אחרים, כי כשהוא מצליח להתגבר על מדותיו הרעות, אין קץ לשכרו.

מקור הדבר ממאמר חז"ל שמביאים האחרונים, אך הוא סתום וחתום. הוא צועק דרשני. זה לשון המאמר, 'הקב"ה אוהב את הרשעים'. ותמוה מאד, וכי הקב"ה אוהב את הרשעים?

אומר היעב"ץ [בירת מגדל עוז, חלון צרי, דף ע"ז ע"א] דבר נורא לבאר את המאמר הזה. יש אנשים צדיקים שאין להם תאוות כלל. אין להם יצר הרע לחטוא, לא מתוך עבודה עצמית, אלא מתוך שהם נולדו כך. הם אנשים רכים, נוחים וענוים, אין להם נסיונות גאווה. גם כשהם היו ילדים, מעולם לא חיפשו להתבלט. לא היו כעסנים. לא רדפו אחרי פיתויי העולם הזה.

אנשים כאלו, וכי יש מעלה וחשיבות לכך שהם צדיקים? וכי מי שהוא מתמיד בטבע, יש לו שכר רב על התמדתו? לאלו אין שכר רב כל כך.

הקב"ה אוהב את הרשעים. הקב"ה שם עינו ואוהב את אותם שהם מטבעם בעלי מדות רעות, ולמרות זאת הם עובדים על תכונותיהם ומתגברים על מדותיהם. לאנשים אלו מגיע שכר רב, והם מקבלים.

זהו יסוד חשוב בפני עצמו. לא להבין חלילה שהקב"ה אוהב אותם כשהם עושים מעשי רשעות, אלא הוא אוהב אנשים אלו בזמן התגברותם על נטייתם הטבעית, שהם עומדים בגבורה בנסיונות.

שלוש או ארבע, תרין במוסרה, תלת במוסרה וכו', היינו שבכמה מקומות במקרא נזכרה אותה תיבה בדיוק, ואפשר לקשר את התיבות אחת לחבירתה ולגלות על ידי זה איזה רעיון שאינו קשור לפשט המקרא.

אומר מהר"ם מרוטנבורג שגם בנושא שלנו זה כך, וזה לשונו, וראיה מן המוסרה – 'הכוני' תרין. 'הכוני בל חליתי' [משלי כ"ג ל"ה]. וחד, 'הכוני פצעוני' [שיר השירים ה', ז']. כלומר כשהכוני ופצעוני, לא היה לי כאב – הכוני בל חליתי.

הפלא ופלא. במשלי כתוב, הִכּוֹנִי בַּל חָלִיתִי הִלְמוּנִי בַּל יִדְעָתִי. ובשיר השירים כתוב, הִכּוֹנִי פְּצַעוֹנִי נִשְׂאוּ אֶת רִדְיִי מֵעָלַי שְׁמִרֵי הַחֲמוּת. שומרי החומות האלו הבבלים והכשדים, צבאו של נבוכדנאצר. באו לכבוש את ירושלם, כנזכר בתרגום שם.

מהר"ם מרוטנבורג מקשר בין הפסוקים ואומר, שבזמן שהכוני ופצעוני על קידוש שם שמים, הכוני ובל חליתי. לא הרגשתי כאב.

זוהי ראייה בתורת רמז, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

שאלה מהקהל: והרי נוסף גם בפרשת וישלח [בראשית לד, ל], וְנִאֲסַפּוּ עָלַי וְהִכּוֹנִי?

תשובת מרן שליט"א: זה לא נחשב. אנו מחפשים 'הכוני' בלא וא"ו. המוסרה מדייקת עד התכלית, ולא עוד אלא שזה צריך להיות דומה בדיוק גם מבחינת החסירות והיתרות. קל וחומר הניקוד.

*

כמו שפירשתם לנכון לעיל, על הערוך השלחן לבדו לא הייתי מקשה כי אפשר להבין שגם ממוות רגיל ללא ייסורים האדם מפחד. בהחלט יתכן שהדבר גורם לו אימה ויראה. הוא עומד לעזוב את העולם ולהיפרד מכל קרוביו ומיודעיו.

היעב"ץ מסיים ואומר שזו דעת חז"ל האמתית, שיותר נחשב זה המתגבר על יצריו, ולא זה שאין לו חשק ותאוות כלל.

רבינו יצחק האברבנאל ז"ל וישלח פרק ל"ב פסוק ח' אומר כעין היסוד הזה גם על יעקב אבינו. אף כי האמת שאינני יודע אם יסכימו לו שאר המפרשים. גם מדברי חז"ל משמע פירוש אחר, כי אמרו שיעקב חשש שמא יגרום החטא כידוע. ולא מפני שהיסוד אינו נכון, אלא מפני שקשה לומר זאת גם על יעקב אבינו. אך על המדרגות הקטנות שלנו, ודאי שיסודו מתאים.

מובא בפסוק שיעקב פחד מעשיו, ותמוה, מדוע הוא מפחד, וכי הוא לא בוטח בקדוש ברוך הוא? [לפי דברי חז"ל יעקב אבינו פחד מעשיו, שמא יגרום החטא, כמו שאמרנו. או מכמה הסברים אחרים. אך הוא מפרש את העניין בדרך שסלל לנו היעב"ץ].

מסביר האברבנאל, שפחד יעקב בא מהבחינה החמרית שלו, כי האדם הוא בשר ודם. פשיטא שהיה ליעקב בטחון בקדוש ברוך הוא, אבל החומר שלו פחד, כי הבטחון הזה הוא השלב שלאחריו.

מביא לכך האברבנאל דוגמא בזה"ל, מי שיכנס למלחמה לחשבו שלא ימות, לא יקרא גיבור – הוא בטוח שהוא לא ימות. הוא לא חש בשום סכנה. כמו מי שיתן צדקה, להבזות הממון בעיניו, לא יקרא נדיב, כי לא עשה זה לטוב בחירתו, אלא מפני היותו מבזה את הממון. הוא מזלזל בכסף. אצלו הכסף לא תופס שום משמעות. מדוע שהוא יקרא נדיב? אין לו שום מלחמה וניצחון.

האדם שאוהב כסף ונותן צדקה, וכן הנכנס למלחמה ומרגיש בסכנה, ולמרות זאת הוא נלחם, זהו הגיבור האמיתי. זו המדרגה הגבוהה – ולכן ראוי לגבור שיתעצב מן המות, ועם כל זה יבחר בה מצד המעלה. ולנדיב שיאהב הממון, אבל יתנהג מצד המעלה.

וכן היה ענין יעקב. כי אם היה בלתי ירא ולא מפחד מעשיו שיהרגו ויהרוג את נשיו ובניו, הנה בלכתו אליו לא היה מורה על בטחונו בשם יתברך ובייעודיו, כי יהיה הולך אליו לחשבו שיתנהג עמו כאח.

אבל עתה ששיער בשנאתו אותו, וידע זה בבירור, עד שהכח החיוני אשר ליעקב התפעל מזה, כי ראה ופחד. ועם כל זה, שכלו המנהיג את הכח המתעורר אשר לו כמו שראוי לבעל המעלה, גער בו על פחדו, והתאמץ והלך לקראת אחיו, זה באמת הראוי להיקרא מאמין בנבואתו ובוטח ביעוד אלהיו.

אפשר וראוי לעיין בגוף דבריו, כי הוא מדמה זאת לעניינים נוספים. כמו שיש לאדם איזו תאוה, הזדמן לו פיתוי וכו' והוא מצליח להתגבר. לאדם כזה מגיע שכר. אם לא היה לו נסיון, לא מגיע לו שכר.

לכן צריכים את שני הצדדים. לא יאמר האדם לעצמו, בגלל שיש לי נטיות רעות, הרי יש בי משהו פגום ח"ו. לא יאמר כך. זה נורמלי. רק יחידים ויחידים יחידים בעולם אין להם נטיות רעות כלל, לכן הם "המשונים", ואני הנורמלי, ומוטל עלי להשתדל במצוות כפי כוחי.

נושא זה סובל אריכות, ואכמ"ל. אמרנו רק את הנקודה העיקרית בנוגע לעניינינו, כי גם אצלנו צריך האדם לחשוב שאם הוא ימסור את נפשו על קידוש ה', הוא לא ירגיש שום כאב, ואין מה להתפחד מזה כלל. אבל זהו השלב האחרון. בשלב הראשון יש את נטיית הטבע מהפחד מהמיתה. אבל הוא זוכה להתגבר על עצמו, והוא אמר לעצמו שאחרי ככלות הכול, הוא מתכוון למסור נפש על קידוש ה' באיזה צורה שיהיה. או אז הוא יזכה שלא יהיו לו ייסורים.

השל"ה [מס' תמיד פרק נר מצוה אות ק"ל] הביא תפילה לאדם קדוש הנמצא במצב כזה של מיתה על מסירות נפש למען קידוש ה', וזה נוסחה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלה מהקהל: כיוצא בזה מובא על רבי עקיבא שהוא חפץ בייסורים. כל ימיו הוא חיכה לזה, לכן הוא ביקש להרגיש בייסורים. ועיין בכתובות דף ס"ב ע"ב.

תשובת מרן שליט"א: על רבי עקיבא כתוב עוד שהוא היה שוחק בשעת מיתתו. במדרש אפילו הובא שחשבוהו למכשף. כיצד מייסורים אותו במסרקות של ברזל והוא צוחק? הם סברו שהוא עושה איזה כישוף, ולא הצליחו להבין שנעשה לו נס.

אך למרות זאת, צריך האדם לומר שהוא מסכים לקבל על עצמו גם את הייסורים. הוא לא הולך למיתה רק על דעת שהוא לא ירגיש צער.

אלו הם הצדדים לכאן ולכאן.

*

בהיות ואין הזמן מספיק כעת לתרץ את דברי הב"ח, נדחה זאת לשיעור הבא, ונאמר רק פירוש קצר.

אני הקטן חשבתי לכאורה כי יותר פשוט היה לפרש את האימה והיראה הנצרכים בזמן קרית שמע בדרך אחרת, שלא כדברי הב"ח.

אולי נאמר שהאימה והיראה הרתת והזיע, היינו ירא"ש דעלמא. לפחד מהקב"ה כפישוטו. ואין שאלה כיצד נוכל לפחד מהקב"ה עתה, וכי חסרות צרות בעולם? כמה ייסורים יש. כמה מחלות וקשיים. שלא נדבר על ענשי העולם הבא בגיהנם. מדוע לא נסביר שזו היא האימה והיראה הנצרכת בקרית שמע?

כסעד לדבר יש להביא מה שמהרי"ץ אומר בדברים שהקדים לקרית שמע ועץ חיים ח"א דף ל"ה, צריך כל אדם לפנות מחשבתו מכל המחשבות הטורדות אותו. ויקראנה באימה ויראה ברית ובזיע. ויכוון בד' של אחד, לקבל עליו ארבע מיתות בית דין על עוונותיו.

אתה קדוש ושמך קדוש, וקדושים מקדושי ישראל הקדישו וקדשו ויקדישו שמך, לסבול סקילה שריפה הרג וחנק ובכל עינויים קשים ומרים, בעבור קדושת שמך ובעבור הצלת אומת ישראל. אנא האל הקדוש, באם יהיה רצונך להביא אלי נסיון, קדשני וטהרני, ותן במחשבתי ובפי, לקדש את שמך ברבים, כמו שעשו הקדושים עשרה הרוגי מלכות, ואלפי ורבבות מקדושי ישראל, כי אתה ה' אלהי, אתה ידעת מצפון לבי, כי הנני מוכן ומזומן למסור את עצמי ובשרי וגידי ודמי וחלבי לארבע מיתות, ולכל העינויים הקשים והמרים שבעולם בעבור ייחודך, כי אתה ה' אלהינו ה' אחד אחד האמת. ובעבור תורתך הקדושה תורת אמת שהיא אחרית ונצחית, ובעבור עמך ישראל גוי אחד בארץ גוי קדוש וטהור. ענני ה' ענני, ויתגלגל קדושה על ידי.

דיין אמת ושופט צדק, למדונו חכמינו ז"ל, המוסר את עצמו בלב שלם לקדושת שמך, אז אין מרגיש הצער הגדול. אמנם, אי אפשר בתקנת חכמים הנזכרת לעיל, יהיה מה שיהיה, רק היה תהיה עמדי, שלא יעכבני הצער מלהיות מחשבתי דבוקה בך, ואהיה שמח בלבי בעת היסורין. ותוסיף בפי כח הדיבור, לדבר ולקדש בחכמה ובתבונה ובדעת, ברבים גלוי ומפורסם לכול. ונקני מחטאי ועונותי ופשעי, ותן חלקי עם הקדושים הדבקים בקדושתך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך כו'.

כתוב כאן חידוש, שהוא אומר אי איפשי וגו' יהיה מה שיהיה וגו', אני לא רוצה זאת. מוכן לסבול. גם על הצד שארגיש.

גם הר"י יוזפא בספרו יוסף אומץ אומר דברים דומים לזה, לא יסמוך בלבבו שעומד בנסיון אדעתא שלא יכאיב לו, רק יגמור בכל לבבו שרוצה לסבול את הייסורים הקשין, לאהבת קדושת ה' יתברך.

מהרי"ץ אינו מפרש שעניין הכוונה במסירה למיתה היא באופן של קידוש ה', אלא ארבע מיתות ב"ד על עוונותיו בלבד. כגון שהאדם חייב בשריפה רח"ל, או סקילה וכיו"ב, שיחשוב בזמן קריאת הד' באחד, שאז צריך להאריך בקריאתה כידוע, שהוא מוכן ומזומן לקבל זאת עליו.

כל זאת אנו אומרים כשאלות והערות לכאורה על פירוש הב"ח. אך האמת כי מה שהב"ח מחדש, כל דבריו אמת וצדק. ישנן ראיות לכך. אבל כיון שבכדי ליישב דבריו כהוגן, אנו צריכים לכמה הקדמות לבסס את הדברים, והפנאי אינו מסכים כעת, בעז"ה בשיעור הבא נסביר זאת.

*

אחר השיעור מרן שליט"א מתפלל תפילת ויג"ש בקול רם, והקהל יחד עמו בלחש. מרן שליט"א מדגיש ואומר, כי כל אחד יכול לומר תפילה זו מתי שהוא ירצה, ואפילו ביחידות. וכי רצוי להבין את הכוונה, וכפי שמפורש בתפילת ויג"ש שבהוצאת מכוון יד מהרי"ץ סמוך למלות התפילה.

– רבנו של עולם, האף תספה צדיק עם רשע חלילה לך. הקול קול עדת יעקב וגו'. [התפילה וביאורה מצורפים בסוף החוברת].

עתה נשאל, הלא על ד' מיתות אלו שנמסרו לבית דין אין שום הבטחה שלא נרגיש כאב. אדרבה, ודאי שיהיו ייסורים, אחרת, על מה העונש? [כאמור לעיל, ההבטחה על אי הרגשת הייסורים היא רק על המוסר נפשו על קידוש ה']. אם כן, ודאי שמיתות אלו מפחידות, ולכאורה, לולא דברי הב"ח היינו אומרים, שזוהי הכוונה הנצרכת לנו בזמן קרית שמע, ולא כדבריו שנטה למיתה על קידוש ה'.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741
נא לתאם זאת לפני השיעור.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה וליזכוי הרבים, ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכ"ר.